

Mirosław Przygoda

WYKORZYSTANIE FUNDUSZY UNIJNYCH W PODREGIONIE CIECHANOWSKO – PŁOCKIM W LATACH 2004–2006

[**słowa kluczowe:** finansowe środki unijne, fundusze strukturalne, podregion ciechanowsko-płocki, powiat ciechanowski, Strategia Lizbońska, klasyfikacja NUTS]

Streszczenie

W niniejszym referacie została przedstawiona analiza wykorzystania unijnych środków finansowych w podregionie ciechanowsko-płockim. Dotyczyła wysokości pochodzącego z tego źródła wsparcia dla programów realizowanych, lub będących w trakcie realizacji z okresu: od początku 2004 do końca pierwszego półrocza 2006 roku. Sumarycznie zostały w niej przedstawione środki pochodzące z funduszy strukturalnych oraz Funduszu Spójności. Wnioski zostały odniesione do poziomu unijnej klasyfikacji NUTS-3 i dotyczyły badanego obszaru ze szczególnym uwzględnieniem powiatu ciechanowskiego. W podregionie, większość przeprowadzonych projektów w swoich celach nawiązywała do Strategii Lizbońskiej. Jej głównym celem jest stworzenie w Europie najbardziej konkurencyjnej gospodarki na świecie. Analiza wykazała, że powiat ciechanowski na tle całego podregionu, może poszczycić się bardzo dobrymi rezultatami w realizacji projektów uwzględniających zapisy Strategii oraz działaniami bezpośrednio przyczyniającymi się do wdrażania jej założeń.

* * *

Wprowadzenie

Podregion ciechanowsko-płocki położony jest w północnej części województwa mazowieckiego. Stanowi jeden z pięciu głównych obszarów składających się na to województwo. Obok podregionu ciechanowsko-płockiego są to jeszcze podregiony: ostrołęcko-siedlecki, radomski, warszawski oraz samo miasto Warszawa. Według stworzonego w ramach Unii Europejskiej podziału struktur terytorial-

nych wszystkie wymienione wcześniej podregiony należą do tak zwanej kategorii: NUTS – 3. Skupiające je województwo mazowieckie, tworzy w stosunku do nich jednostkę nadrzędną o oznaczeniu NUTS – 2.

Tablica 1. Podregiony (poziom NUTS – 3), należące do województwa mazowieckiego (NUTS – 2)

Podregion	Powierzchnia w km ²	Liczba ludności
ciechanowsko-płocki	7 778	646 643
ostrołęcko-siedlecki	12 098	772 456
radomski	7 071	752 801
warszawski	8 138	1 289 964
miasto Warszawa	484	1 610 471

Źródło: Opracowanie własne na podstawie
http://www.exporter.pl/zarzadzanie/ue/6stat_NUTS.html

W skład podregionu ciechanowsko-płockiego wchodzi siedem powiatów, a mianowicie: ciechanowski, gostyniński, mławski, płocki, płoński, sierpecki, żuromiński oraz jako ósmy – Płock, miasto na prawach powiatu. Na podregion składa się 65 gmin, z czego: 52 to gminy wiejskie, 7 to gminy miejskie oraz 6 gmin miejsko-wiejskich. Podregion ciechanowsko-płocki jest jednym z najlepiej rozwiniętych podregionów wiejskich na Mazowszu. Współczynnik urbanizacji wynosi dla tego obszaru 46%, jest jednakże niższy niż współczynnik urbanizacji dla całego kraju – wnoszący 61%. Podregion ciechanowsko-płocki jest najmniejszym pod względem liczby ludności a zarazem trzecim, co do zajmowanej powierzchni obszarem należącym do województwa mazowieckiego (por. tablica 1.). Charakteryzuje się niską gęstością zaludnienia. Według danych z 2006 roku wynosiła ona 81 osób na km², co stanowiło 66,4% średniej krajowej. Najgęściej zaludnionym obszarem był powiat płocki z miastem Płock – 124 osoby na km². W powiecie ciechanowskim było to ponad 86 osób na km². Powiat żuromiński z 50 osobami na km², był najrzadziej zaludnionym ze wszystkich powiatów omawianego terenu.³⁶

³⁶ Radomir Dyjak (współpraca i koordynacja metodyczna), wykonawca opracowania: PROKSEN – PBS DGA, *Oddziaływanie funduszy strukturalnych na poziomie podregionów NUTS – 3, podregion ciechanowsko-płocki*. Analiza wykonana na zamówienie Ministerstwa Rozwoju Regionalnego, Warszawa, VI.2007 r.

1. Podział Mazowska według nomenklatury Jednostek Terytorialnych dla Celów Statystycznych (NUTS)

W celu umożliwienia porównań danych statystycznych obszarów należących do Unii Europejskiej, w 1988 roku, została wprowadzona prawem wspólnotowym Nomenklatura Jednostek Terytorialnych do Celów Statystycznych – NUTS (fr. *Nomenclature des Unites Territoriales pour des besoins Statistique*, ang. *Nomenclature of Units for Territorial Statistics*). W roku 2003 zostało wydane Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady Unii Europejskiej określające zasady klasyfikacji NUTS³⁷. W 2005 roku miała miejsce nowelizacja wymienionego Rozporządzenia, a w styczniu 2008 roku została dopisana poprawka do tego dokumentu. Od 1 maja 2004 r. klasyfikacja NUTS objęła obok dotychczasowych państw Unii Europejskiej, również regiony 10 nowych krajów członkowskich.

NUTS stanowi jednolity i spójny schemat podziału struktur terytorialnych wszystkich krajów członkowskich ugrupowania integracyjnego. Wykorzystywany jest do gromadzenia i analizowania danych statystycznych oraz efektywnego prowadzenia polityki regionalnej. Obok stworzenia porównywalnych struktur administracyjnych wprowadzenie tego systemu umożliwiło przede wszystkim włączenie szczebla lokalnego oraz regionalnego władz samorządowych w aktywny proces integracji europejskiej. W chwili obecnej wszystkie podstawowe dokumenty programowe Unii Europejskiej przygotowywane są w odniesieniu do zasad przyjętych w NUTS. Na podstawie zestawień opartych o Nomenklaturę Jednostek Terytorialnych wykonywane są między innymi: szacowanie wielkości subwencji ze środków funduszy strukturalnych na rzecz regionów wymagających wsparcia oraz identyfikacja obszarów najsłabiej rozwiniętych lub mających problemy w procesie restrukturyzacji³⁸.

Klasyfikacja NUTS uwzględnia pięć poziomów. Poziomy te, z nielicznymi odstępstwami od reguły, składają się z całych jednostek stworzonych według podziału administracyjnego poszczególnych państw. Trzy poziomy mają charakter regionalny, są to: NUTS – 1, NUTS – 2 i NUTS – 3. Dwa pozostałe: NUTS – 4 oraz NUTS – 5, odnoszą się do poziomów lokalnych. Dodatkowo stworzony został jeszcze poziom krajowy, określony jako: NUTS – 0.

Nomenklatura Jednostek Terytorialnych do Celów Statystycznych jest klasyfikacją opartą o zasadę budowy hierarchicznej. Określona liczba jednostek sta-

³⁷ Por. http://www.exporter.pl/zarzadzanie/ue/6stat_NUTS.html

³⁸ Zob. K. A. Wojtaszczyk (red.), *Encyklopedia Unii Europejskiej*, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Spółka Akcyjna, Warszawa 2004r.

tystycznych NUTS – 5 tworzy jednostki statystyczne wyższego szczebla NUTS – 4. Te z kolei tworzą jednostki na poziomie NUTS – 3. Z jednostek na poziomie NUTS – 3, składają się jednostki NUTS – 2, a te tworzą poziom NUTS – 1³⁹.

Za najważniejsze, a przez to wyróżnione przez Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady Unii Europejskiej w sprawie klasyfikacji NUTS, uważane są dwa z poziomów. Są to: NUTS – 2 oraz o NUTS – 3, służące identyfikacji obszarów kwalifikujących się do wsparcia w ramach polityki strukturalnej UE. Na poziomie NUTS – 2, wsparciem objęte zostały obszary problemowe o niskim stopniu rozwoju. Poziom NUTS – 3 dotyczy obszarów wymagających restrukturyzacji oraz regionów przygranicznych⁴⁰.

W Polsce, klasyfikacja NUTS, w ramach dostosowań do standardów Unii Europejskiej została wprowadzona dla celów statystycznych jeszcze przed akcesją naszego kraju do ugrupowania integracyjnego⁴¹. Aktualny podział terytorium Rzeczypospolitej Polskiej według jednostek klasyfikacji NUTS, przedstawiono w tablicy 2.

Tablica 2. Nomenklatura Jednostek Terytorialnych (NUTS) w Polsce

Numer poziomu NUTS	Jednostka	Liczba jednostek stan na styczeń 2008 r.
0	Kraj	1
1	Regiony (grupujące województwa)	6
2	Województwa	16
3	Podregiony (zgrupowanie kilku powiatów)	45
4	Powiaty i miasta na prawach powiatu	379
5	Gminy	2 489

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: <http://pl.wikipedia.org/wiki/NUTS>

Według przytoczonego podziału, będący przedmiotem tego opracowania podregion ciechanowsko-płocki (poziom NUTS – 3), należy do województwa mazowieckiego (poziom NUTS – 2), a to z kolei leży w granicach regionu centralnego (poziom NUTS – 1). Na poziom NUTS – 2, czyli województwo mazowieckie składa

³⁹ Tamże.

⁴⁰ Por. <http://pl.wikipedia.org/wiki/NUTS>

⁴¹ Na mocy Rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 13.VII.2000 r. w sprawie wprowadzenia Nomenklatury Jednostek Terytorialnych do Celów Statystycznych (NTS; Dz. U. Nr 58 poz. 685 z dnia 24 VII 2000 r.).

się pięć podregionów (NUTS – 3), a mianowicie: obok podregionu ciechanowsko – plockiego są to jeszcze podregiony: ostrołęcko-siedlecki, radomski, warszawski oraz miasto stołeczne Warszawa.

2. Finansowe wsparcie dla Polski ze strony Unii Europejskiej w latach 2004 – 2006

Finansowe wsparcie Unii Europejskiej dla Polski, zostało pozyskane i rozdysponowane na bazie Narodowego Planu Rozwoju na lata 2004–2006. Dokument ten – uchwalony 14.01.2003 r. przez Radę Ministrów⁴², stał się podstawą dla negocjowania przez Polskę zakresu, kierunków, priorytetów i wysokości wsparcia ze strony funduszy strukturalnych oraz stanowił bazę do interwencji z Funduszu Spójności. Funkcjonują cztery fundusze strukturalne (Structural Funds). Należą do nich:

- **Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego** (ang. European Regional Development Fund – ERDF),
- **Europejski Fundusz Społeczny** (ang. European Social Fund – ESF),
- **Europejski Fundusz Orientacji i Gwarancji Rolnej** – Sekcja Orientacji (ang. European Agricultural Guidance and Guarantee Fund – EAGGF),
- **Finansowy Instrument Wspierania Rybołówstwa** (ang. Financial Instrument for Fisheries Support – FIFS).

Fundusz Spójności (ang. Cohesion Fund – CF) jest bardzo często wymieniany w połączeniu z funduszami strukturalnymi. Fundusz Spójności, nie jest jednakże funduszem strukturalnym, ze względu na odmienne procedury dostępu do zgromadzonych w jego puli środków oraz zasad ich wydatkowania. Jego celem jest przebudowa najbardziej zacofanych miejsc w obrębie Europy w tereny połączone najnowocześniejszą infrastrukturą z wyżej rozwiniętymi obszarami. W jego ramach, szczególna uwaga została poświęcona rozwojowi sieci drogowej oraz zagadnieniom związanym z ochroną środowiska.

W okresie planistycznym 2000–2006 wsparcie z funduszy strukturalnych, skupiające się na promowaniu rozwoju i strukturalnego dostosowania regionów opóźnionych w rozwoju, przysługiwało regionom zdefiniowanym na poziomie NUTS – 2, których PKB na jednego mieszkańca był niższy niż 75% średniej unijnej. Z kolei polityka regionalna Unii skupiająca się na wspieraniu gospodarczej i społecznej konwersji obszarów mających problemy natury strukturalnej była realizowana na poziomie podregionów NUTS – 3. W odniesieniu do tych obszarów

⁴² Ustawa o Narodowym Planie Rozwoju z dnia 20 kwietnia 2004r., Dz. U. Nr 116, poz. 1206.

za najważniejsze z szeregu kryteriów kwalifikujących do pomocy i wsparcia był poziom stopy bezrobocia przewyższający średnią dla Unii Europejskiej.

Wdrażanie środków z funduszy unijnych następowało za pomocą siedmiu sektorowych programów operacyjnych (SPO), ukierunkowanych na realizację następujących celów:⁴³

1. Wzrost konkurencyjności przedsiębiorstw (SPO WKP).
2. Rozwój zasobów ludzkich (SPO RZL).
3. Transport (SPO Transport).
4. Rybołówstwo i Przetwórstwo Ryb (SPO RYBY).
5. Zintegrowany Program Operacyjny Rozwoju Regionalnego (ZPORR).
6. Pomoc Techniczna (SPO PT).
7. Restrukturyzacja i Modernizacja Sektora Żywnościowego oraz Rozwój Obszarów Wiejskich (SPO ROL).

Wielkość finansowych środków wsparcia w pochodzących z funduszy Unii Europejskiej a rozdysponowywanych przy pomocy Sektorowych Programów Operacyjnych (SPO) została przedstawiona w tablicy 3.

Tablica 3. Finansowe środki wsparcia i interwencji przeznaczone dla Polski w ramach funduszy i instrumentów unijnych na lata 2004-2006

Pochodzenie finansowych środków unijnych	Wielkość środków finansowych w tys. euro	do całości środków (ca) w %
Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego (ERDF)	4.893.400	39
Europejski Fundusz Społeczny (ESF)	1.880.400	15
Europejski Fundusz Orientacji i Gwarancji Rolnej (EAGGF)	1.245.000	10
Finansowy Instrument Wspierania Rybołówstwa (FIFS)	257.000	2
Razem środki funduszy strukturalnych (SF)	8.275.800	66
Fundusz Spójności (CF)	4.178.800	34
Razem środki wsparcia i interwencji w ramach funduszy i instrumentów unijnych	12.454.600	100

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z biuletynu MRR (2006) oraz Jan Śliwa, *Fundusze unijne – rodzaje i sposoby wyboru. Wybrane aspekty*, „Problemy Zarządzania” 4/2006 (14), Finanse i rachunkowość zarządcza, Wydział Zarządzania UW, Warszawa 2006.

⁴³ J. Śliwa, *Fundusze unijne – rodzaje i sposoby wyboru. Wybrane aspekty*, „Problemy Zarządzania” 4/2006 (14), Finanse i rachunkowość zarządcza, Wydział Zarządzania Uniwersytet Warszawski, Warszawa 2006.

Suma wszystkich środków finansowych zaangażowanych w realizację Narodowego Planu Rozwoju na lata 2004 – 2006 została określona na ponad 16 miliardów euro. Przeważająca część tej kwoty miała pochodzić z funduszy strukturalnych, Funduszu Spójności oraz Inicjatyw Wspólnotowych⁴⁴ (12.454.600 tys. euro – co daje około 77,8%), reszta zaś (ponad 3.500.000 tys. euro – 22,2%) ze środków krajowych oraz środków prywatnych⁴⁵. Zarówno treść jak struktura sektorowych programów operacyjnych (SPO) określona została w odniesieniu do celów i strategii opisanych w Narodowym Planie Rozwoju. Natomiast podział środków strukturalnych zaangażowanych w realizację każdego z siedmiu programów był odbiciem stopnia ich ważności w dziele budowania podstaw wzrostu konkurencyjności i spójności z krajami i regionami obecnej Unii Europejskiej. Najwięcej środków miały zaabsorbować:

1. Zintegrowany Program Operacyjny Rozwoju Regionalnego (ZPORR) – 3.996.500 tys. euro.
2. Wzrost Konkurencyjności Przedsiębiorstw (SPO WKP) – 1.886.700 tys. euro.
3. Rozwój Zasobów Ludzkich (SPO RZL) – 1.755.500 tys. euro.
4. Restrukturyzacja i Modernizacja Sektora Żywnościowego oraz Rozwój Obszarów Wiejskich (SPO ROL) – 1.322.900 tys. euro.⁴⁶

W tablicy 4 ukazany został stopień wykorzystania środków unijnych przeznaczonych dla Polski na lata 2004–2006 (wg. danych Ministerstwa Rozwoju Regionalnego z X. 2006 r.).

W latach 2004–2006 zostało przeznaczonych dla Polski około 8,6 mld euro ze środków czterech funduszy strukturalnych (*ERDF*, *ESF*, *EAGGF*, *FIS*), które posłużyły jako współfinansowanie w postaci wsparcia dla siedmiu sektorowych programów operacyjnych (*SPO*). W kwocie tej zawarte zostały również środki finansowe pochodzące z dwóch inicjatyw wspólnotowych (*EQUAL*, *INTERREG*). Dodatkowe środki w kwocie około 4,2 mld euro zostały przyznane do dyspozycji dla naszego kraju w ramach Funduszu Spójności (*CF*).

Największą grupę beneficjentów ubiegających się o dofinansowanie realizacji projektów ze środków funduszy strukturalnych stanowiły jednostki samorządu terytorialnego. Drugą co do wielkości grupę stanowiły: administracja rządowa,

⁴⁴ Mowa tu o czterech inicjatywach wspólnotowych: *EQUAL*, *URBAN*, *INTERREG*, *LEADER*. Ze względu na to, że przeznaczonych zostało na nie relatywnie niewiele środków, miały one stosunkowo niewielkie znaczenie i ograniczony zasięg (przyp. autora).

⁴⁵ Ustawa o Narodowym Planie Rozwoju z dnia 20 kwietnia 2004 r., Dz. U. Nr 116, poz. 1206.

⁴⁶ Sprawozdanie okresowe z realizacji ZPORR – stan na dzień 31.10.2006 r., dane Ministerstwa Rozwoju Regionalnego, Warszawa, grudzień 2006 r.

Tablica 4. Stopień wykorzystania w latach 2004 – 2006 środków finansowych pochodzących z funduszy strukturalnych oraz inicjatyw wspólnotowych w odniesieniu do sektorowych programów operacyjnych (w %)*

L.p.	Nazwa sektorowego programu operacyjnego (SPO) (lub środków pochodzących z inicjatyw wspólnotowych)	Stopień wykorzystania przyznanych środków w %
1.	Wzrost Konkurencyjności Przedsiębiorstw	18,0
2.	Rozwój Zasobów Ludzkich	27,7
3.	Transport	8,7
4.	Rybołówstwo i Przetwórstwo Ryb	34,4
5.	Zintegrowany Program, Operacyjny Rozwoju Regionalnego	29,9
6.	Pomoc Techniczna	23,0
7.	Restrukturyzacja i Modernizacja Sektora Żywnościowego oraz Rozwój Obszarów Wiejskich	33,6
8.	EQUAL**	13,5
9.	INTERREG***	5,9
10.	Ogółem	24,8

* Dotyczy wszystkich programów zgłoszonych i realizowanych o stopniu alokacji środków co najmniej 7,5% do końca 2006 r. Umożliwia to ich całkowite ukończenie do roku 2008.

** Inicjatywa wspólnotowa dotycząca zwalczania przejawów dyskryminacji i nierówności na rynku pracy oraz wspierania inicjatyw w kierunku integracji społecznej

*** Inicjatywa wspólnotowa dotycząca problemu rozwijania i wzmacniania współpracy transgranicznej, międzyregionalnej oraz międzynarodowej.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych zawartych w sprawozdaniach Ministerstwa Rozwoju Regionalnego opracowywanych dla Komisji Europejskiej.

jednostki wykonujące zlecone zadania administracji rządowej oraz państwowe jednostki budżetowe. Trzecią grupę stanowili przedsiębiorcy, przeznaczający uzyskane środki na przedsięwzięcia inwestycyjne i modernizacyjne.

Wobec kłopotów ze spożytkowaniem unijnych pieniędzy przeznaczonych dla naszego kraju, za duży sukces należy uznać wynegocjowanie przesunięcia terminu definitywnego wykorzystania postawionych do dyspozycji środków o dwa lata (tzw. *program n + 2*).

Dane ukazują duże problemy z efektywnym wykorzystaniem unijnych pieniędzy, szczególnie w dwóch pierwszych latach (2004–2006). Stopień wykorzystania środków finansowych pochodzących z funduszy strukturalnych, w odniesieniu do

sektorowych programów operacyjnych, szacowany był w omawianym okresie na około 24,8% (por. tablica 4). Jednakże na początku 2008 roku zwiększył się do ponad 70%⁴⁷.

3. Sposób i skala wykorzystania środków strukturalnych w podregionie ciechanowsko-płockim

Analiza wykorzystania unijnych środków finansowych oraz ilości i wysokości pochodzącego z tego źródła wsparcia dla realizowanych programów, została odniesiona do poziomu klasyfikacji NUTS – 3 i dotyczy podregionu ciechanowsko – płockiego. Sumarycznie zostały potraktowane środki finansowe pochodzące z funduszy strukturalnych oraz Funduszu Spójności. Dane pochodzą z opracowań Głównego Urzędu Statystycznego oraz bazy danych Ministerstwa Rozwoju Regionalnego. Dotyczą programów zrealizowanych lub będących w trakcie realizacji, z okresu od początku 2004 do końca pierwszego półrocza 2006 włącznie. Porównania statystyczne danych z badanego okresu odnoszą się najczęściej do roku 2003.

W podregionie ciechanowsko – płockim większość zrealizowanych projektów w swoich celach nawiązywała do Strategii Lizbońskiej. Blisko 90% projektów uwzględniła zapisy Strategii Lizbońskiej, natomiast 56% przyczyniło się do wdrożenia jej założeń⁴⁸. Głównym celem Strategii Lizbońskiej jest stworzenie w Europie do roku 2010 najbardziej konkurencyjnej gospodarki na świecie. Sama strategia skupia się na czterech kwestiach:

- **liberalizacji** (rynków telekomunikacyjnych, transportu oraz rynków transportowych),
- **przedsiębiorczości** (ułatwienia w zakładaniu i prowadzeniu działalności gospodarczej),
- **spójności społecznej** (kształtowaniu nowego modelu aktywnego państwa socjalnego).
- **innowacyjności** (gospodarka oparta na wiedzy),

Zdecydowana większość działań podejmowanych w zakresie Strategii Lizbońskiej związana jest z modernizacją polityki zatrudnienia oraz kreowaniem pozytywnych zmian na rynku pracy. Podstawowym przesłaniem jest ułatwienie

⁴⁷ Według danych Ministerstwa Rozwoju Regionalnego z kwietnia 2008 roku.

⁴⁸ W ujęciu tym nie zostały uwzględnione projekty rolników indywidualnych dotyczące gospodarstw rolnych (przyp. autora).

prowadzenia działalności gospodarczej, szczególnie w sektorze małych i średnich przedsiębiorstw, w którym powstaje najwięcej nowych miejsc zatrudnienia. Zgodnie z zapisami Strategii, niezwykle istotne jest również podejmowanie intensywnych wysiłków w celu przemodelowania systemu kształcenia w państwach członkowskich w taki sposób, aby promować rozwój gospodarki opartej na wiedzy.

W sumie z funduszy strukturalnych zostało zrealizowanych w badanym podregionie 1276 projektów. Całkowita kwota środków poświęconych dla zaplanowanych przedsięwzięć wyniosła 583.765.080 PLN. Unijne wsparcie, w tej liczbie, wyniosło 322.678.330 PLN (było to blisko 55,3% całej kwoty dla podregionu i jednocześnie tylko około 0,7 % wszystkich środków pomocowych przyznanych przez Unię na lata 2004–2006 dla Polski).

W przeliczeniu na każde 10 000 mieszkańców, największa ilość projektów została zrealizowana w powiecie płońskim – 38 projektów, najmniejsza natomiast w powiecie miasta Płock – 4. Średnie wsparcie, w odniesieniu do pojedynczego projektu wyniosło 252.882,7 PLN. Wartość wsparcia przypadająca na jeden projekt była w tym samym czasie dla Polski prawie trzykrotnie wyższa i wyniosła 751. 987,7 PLN. Wielkość otrzymanego wsparcia liczona per capita na badanym obszarze wyniosła 512,5 PLN. Wartość tego wskaźnika dla kraju była ponad dwukrotnie wyższa i zamknęła się kwotą 1.217,4 PLN na jednego mieszkańca.⁴⁹

W tablicy 5 została przedstawiona charakterystyka wsparcia z funduszy strukturalnych dla podregionu ciechanowsko-płockiego na tle danych dla Polski.

Jeśli chodzi o największą wartość wsparcia to uzyskał ją powiat miasta Płock. Przy najmniejszej liczbie zrealizowanych projektów daje to największe średnie wsparcie w stosunku do pojedynczego projektu (około 2. 962. 340,5 PLN).

Ze względu na największą ilość zrealizowanych przedsięwzięć to na najwyższych miejscach, w tym zestawieniu, znalazły się:

- powiat płoński – 352 projektów,
- powiat płocki – 307 projektów,
- powiat ciechanowski – 210 projektów.

Większość projektów zrealizowanych w przodującym pod względem liczby powiecie płońskim, stanowiły jednakże premie dla rolników.

W podregionie ciechanowsko-płockim najwięcej zostało zrealizowanych projektów o wartości do 50 tysięcy PLN – stanowiły one blisko 64 % wszystkich przed-

⁴⁹ Radomir Dyjak (współpraca i koordynacja metodyczna), wykonawca opracowania: PROKSEN – PBS DGA, *Oddziaływanie funduszy strukturalnych na poziomie podregionów NUTS – 3, podregion ciechanowsko – płocki*. Analiza dla Ministerstwa Rozwoju Regionalnego, Warszawa, VI.2007 r.

Tablica 5. Charakterystyka wsparcia z funduszy strukturalnych dla podregionu ciechanowsko-płockiego

Jednostka administracyjna	Projekty		Wartość projektów		Wielkość wsparcia	
	Ilość	%	Wartość PLN	%	Wartość w PLN	%
POLSKA	61 719	100	82 390 318 510	100	46 412 344 147	100
Podregion ciechanowsko-płocki	1 276	2,1*	583 765 080	0,7*	322 678 330	0,7*
Powiat ciechanowski	210	16,5	83 382 440	14,3	47 082 040	14,6
Powiat gostyniński	98	7,7	15 968 689	2,7	6 687 589	2,1
Powiat mławski	134	10,5	83 499 432	14,3	48 809 135	15,1
Powiat płocki	307	24,1	98 694 095	16,9	49 361 021	15,3
Powiat płoński	352	26,0	74 360 161	12,7	37 521 930	11,6
Powiat sierpecki	112	8,8	33 356 988	5,7	13 192 039	4,1
Powiat żuromiński	66	5,2	26 233 284	4,5	14 343 918	4,4
Powiat m. Płock	47	3,7	217 628 885	37,3	139 230 003	43,1

* udział dla podregionu odnosi się do ogółu projektów w kraju.

Źródło: R. Dyjak (współpraca i koordynacja metodyczna), wykonawca opracowania: firma PROKSEN – PBS DGA Oddziaływanie funduszy strukturalnych na poziomie podregionów NUTS – 3, podregion ciechanowsko – płocki. Analiza została wykonana na zamówienie Ministerstwa Rozwoju Regionalnego, Warszawa, czerwiec 2007 r.

siewzięć, projekty o wartości pomiędzy 50 tysięcy a 100 tysięcy PLN – stanowiły prawie 14 %, a projekty o wartości od 100 tysięcy PLN do 1 mln PLN stanowiły blisko 20 % ogólnej liczby przedsięwzięć. Projekty powyżej 1 mln PLN reprezentowane były jedynie przez około 2,2% wszystkich poczynañ.

Biorąc pod uwagę wielkość wsparcia, najwyższy udział miały projekty o wartości powyżej 100 tysięcy PLN – zostało na nie przeznaczone 87,7 % całej kwoty z funduszy unijnych. Na projekty o wartości do 50 tysięcy PLN wykorzystanych zostało około 8 % wszystkich środków, a na projekty z przedziału od 50 PLN tysięcy do 100 tysięcy PLN jedynie niecałe 4 % całej pomocowej puli pieniędzy.⁵⁰

W podregionie ciechanowsko – płockim fundusze strukturalne nie wsparły w znaczący sposób wydatków majątkowych Jednostek Samorządu Terytorialnego (JST). Średnia dla wartość pomocy nie przekroczyła dla całego podregionu 33 %

⁵⁰ Źródło: R Dyjak (współpraca i koordynacja metodyczna), wykonawca opracowania: PROKSEN– PBS DGA Oddziaływanie funduszy strukturalnych na poziomie podregionów NUTS – 3, podregion ciechanowsko-płocki. Analiza wykonana na zamówienie Ministerstwa Rozwoju Regionalnego, Warszawa, czerwiec 2007r.

wartości inwestycji finansowanych ze środków własnych. Należy to uznać za słaby stopień wykorzystania środków pomocy finansowej z funduszy strukturalnych dla finansowania rozwoju tego obszaru⁵¹. Wyjątkiem na tym tle, jest powiat ciechanowski w przypadku którego wsparcie z funduszy strukturalnych w odniesieniu do wydatków majątkowych jednostki samorządu terytorialnego przekroczyło 82 %.

Interesujące jest ustalenie proporcji jakie miały miejsce pomiędzy środkami własnymi a pieniędzmi pochodzącymi z Unii i przeznaczonymi na rozwój poszczególnych obszarów w ramach podregionu. Wzajemny stosunek tych dwóch wielkości jest ważnym wskaźnikiem, ilustrującym efektywność wykorzystania funduszy strukturalnych w obrębie badanego terenu.

Zestawienie to pokazuje jednocześnie w jakie dziedziny najbardziej inwestują władze lokalne w celu zwiększenia swojego potencjału i tempa rozwoju.

Tablica 6. Wskaźnik udziału pozyskanego wsparcia z funduszy Unii Europejskiej za lata 2004-2006 do poniesionych wydatków majątkowych / nakładów inwestycyjnych ogółem za lata 2004-2005*

Jednostka terytorialna	Wydatki na transport i łączność	Wydatki na kulturę i ochronę dziedzictwa narodowego	Inwestycje materialne w przedsiębiorstwach	Wydatki na ochronę zdrowia	Wydatki na oświatę i wychowanie	Gospodarka Komunalna i ochrona środowiska
Podregion ciechanowsko- płocki	17,9%	163,3%	1,1%	91,8%	14,2%	21.1%
Powiat ciechanowski	2,8%	5844,0%	0,4%	1101,3%	0,0%	58,3%
Powiat gostyniński	0,0%	5,8%	2,4%	0,0%	0,0%	0,0%
Powiat mławski	9,4%	392,9%	0,9%	1574,7%	23,6%	37,5%
Powiat płocki	26,9%	918,3%	11,2%	144,9%	0,0%	43,2%
Powiat płoński	9,9%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%
Powiat sierpecki	4,0%	87,2%	5,5%	65,7%	0,0%	12,4%
Powiat żuromiński	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%
Powiat miasta Płock	19,7%	0,0%	0,4%	16,4%	0,0%	0,0%

* Dostępne dane pochodzące z Głównego Urzędu Statystycznego o nakładach inwestycyjnych gmin powiatów obejmują jedynie okres do 2005 roku.

Źródło: Dane Głównego Urzędu Statystycznego oraz Radomir Dyjak (współpraca i koordynacja metodyczna), wykonawca opracowania: PROKSEN – PBS DGA, Oddziaływanie funduszy strukturalnych na poziomie podregionów NUTS – 3, podregion ciechanowsko-płocki. Analiza wykonana na zamówienie MRR Warszawa, czerwiec 2007 roku.

⁵¹ Ibidem.

Wykorzystywanie funduszy unijnych w podregionie...

Analizując dane z tablicy 6, można zauważyć, że część powiatów w ogóle nie prowadziła wydatków na niektóre ważne dziedziny rozwoju społeczno-gospodarczego na swoim terenie. Negatywnym przykładem takiego postępowania władz lokalnych – jest powiat żuromiński. Warto przypomnieć, że właśnie na terenie tego powiatu, odnotowana została największa migracja ludności przy ujemnym saldzie. Niewiele lepiej, jeśli chodzi o pozyskiwanie finansowych środków unijnego wsparcia wygląda powiat: płoński, a zaraz za nim miasto Płock. Na podstawie przytoczonych danych można wyróżnić zaledwie dwie dziedziny, w obrębie których zauważalna jest wysoka aktywność w pozyskiwaniu oraz wykorzystywaniu pieniędzy unijnych. Są to mianowicie: wydatki na kulturę i ochronę dziedzictwa narodowego oraz środki przeznaczone na ochronę zdrowia. Chlubnym przykładem w obydwu dziedzinach jest powiat ciechanowski pozostawiając resztę władz samorządowych daleko w tyle jeśli chodzi o efektywność wykorzystania stojących do dyspozycji środków finansowych. Na drugim miejscu plasuje się w tej klasyfikacji powiat mławski, a trzecią pozycję można bez zastrzeżeń przyznać powiatowi płockiemu.

Inną niezwykle interesującą informacją jest struktura beneficjentów, których projekty są dofinansowywane przez środki unijnego wsparcia.

Tablica 7. Wartość dofinansowania środkami pochodzącymi z Unii Europejskiej realizowanych projektów, według typów beneficjentów

Beneficjenci	POLSKA	Podregion ciechanowsko-płocki		
	Wielkość wsparcia (%)	Liczba projektów	Wartość wsparcia	(%)
Instytucje kultury	0,5	1	300 300	0,1
Jednostki budżetowe	32,7	2	2 070 335	0,6
Jednostki samorządu Terytorialnego	45,5	159	176 368 012	54,7
NGO	3,1	9	9 680 291	3,0
Placówki oświatowe	2,1	6	15 885 335	4,9
Placówki ochrony zdrowia	0,9	4	11 004 709	3,4
Przedsiębiorstwa	8,3	79	57 894 974	17,9
Rolnicy	3,7	1014	49 215 751	15,3
Rybacy	1,6	1	141 083	0,0
Inne	1,6	1	117 540	0,0
Suma	100,0	1276	322 678 330	100,0

Źródło: Radomir Dyjak (współpraca i koordynacja metodyczna), wykonawca opracowania: PROKSEN – PBS DGA Oddziaływanie funduszy strukturalnych na poziomie podregionów NUTS – 3, podregion ciechanowsko-płocki. Analiza wykonana na zamówienie Ministerstwa Rozwoju Regionalnego, Warszawa, czerwiec 2007 r.

Jeśli chodzi o wielkość wsparcia, to jednostki samorządu terytorialnego otrzymały blisko 55% środków z puli dla całego regionu. Pomoc wyniosła niebagatelną kwotę aż 176368012 PLN. Przedsiębiorcy zajęli w tej klasyfikacji drugie miejsce, otrzymując dla swoich potrzeb 17,9 % wszystkich środków. Na trzecim miejscu pośród beneficjentów, uplasowali się rolnicy dla których przeznaczono ponad jedną szóstą (15,3 %) wszystkich środków wsparcia. Jeśli chodzi o ilość przeznaczonych do realizacji przedsięwzięć, to bezapelacyjnie przodują w tej klasyfikacji rolnicy – 1014 projektów, na drugim miejscu znajdują się jednostki samorządu terytorialnego – 159 projektów, a na trzecim przedsiębiorcy z 79 zrealizowanymi projektami.

Powracając do liczby 159 projektów zrealizowanych przez jednostki samorządu terytorialnego w podregionie, to udział poszczególnych szczebli władz lokalnych w tych przedsięwzięciach przedstawiono w tablicy 8.

Tablica 8. Udział poszczególnych szczebli władz samorządowych podregionu ciechanowsko-płockiego w realizacji programów korzystających ze wsparcia finansowego unijnych funduszy strukturalnych.

Beneficjenci	Liczba projektów	%
Jednostki samorządu terytorialnego ogółem	159	100,0
Samorządy gmin	96	60,0
Samorządy powiatów	59	37,1
Samorząd województwa mazowieckiego	4	2,5

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Radomir Dyjak (współpraca i koordynacja metodyczna), wykonawca opracowania : PROKSEN – PBS DGA, *Oddziaływanie funduszy strukturalnych na poziomie podregionów NUTS – 3, podregion ciechanowsko-płocki*. Analiza wykonana na zamówienie MRR, Warszawa, czerwiec 2007 r.

Oczywiście duży udział gmin w ilości realizowanych projektów spowodowany jest bezpośrednimi dopłatami dla rolników. Jednakże liczba zrealizowanych jedynie czterech projektów na poziomie szczebla województwa mazowieckiego w latach 2004–2006, musi budzić zrozumiałą troskę i zaniepokojenie. Biorąc pod uwagę całą, stojącą do dyspozycji władz województwa grupę wykwalifikowanych specjalistów oraz urzędników, trzeba uznać ilość przeprowadzonych przedsięwzięć na tym szczeblu za wysoce niewystarczającą, a środki przeznaczone na rozwój podregionu w tym kontekście za niewykorzystane.

4. Efektywność wykorzystania środków strukturalnych w podregionie

Skala i stopień wykorzystania pochodzących z Unii Europejskiej pomocowych środków finansowych w ramach funduszy strukturalnych, były bardzo nierównomiernie rozłożone na poszczególne dziedziny. Najsprawniej zostały wykorzystane w podregionie środki przeznaczone na zapobieganie i walkę z bezrobociem. Z puli pieniędzy przyznanych w ramach Sektorowego Programu Operacyjnego (SPO) Rozwój Zasobów Ludzkich, udało się pozyskać aż 81 % środków i zrealizować ponad 69 % projektów. Jednakże ogólna kwota jaką spożytkowały władze lokalne w tej dziedzinie – 23 484 756 PLN, wydaje się pomimo wszystko zbyt mała, jak na potrzeby podregionu. Trzeba tu wziąć pod uwagę wysoką skłonność badanego obszaru do generowania bezrobocia w okresach kryzysowych dla gospodarki. Jak można stwierdzić wysoka efektywność wykorzystania środków unijnych na polu walki z utratą stałego miejsca zatrudnienia, wynika z dużego doświadczenia w tym zakresie oraz prowadzonej przez urzędy pracy zintegrowanej polityki w ramach dobrze zorganizowanej, jednolitej struktury⁵².

Tablica 9. Stopa bezrobocia w podregionie ciechanowsko-płockim oraz wartość wsparcia unijnego w przeliczeniu na jednego zatrudnionego (dane na koniec 2003 roku)

Jednostka terytorialna	Stopa bezrobocia (w %)	Wartość wsparcia na 1 bezrobotnego (w tys. zł)
Podregion ciechanowsko-płocki	22,2	0,33
Powiat ciechanowski	20,0	0,43
Powiat gostyniński	24,2	0,20
Powiat mławski	25,9	0,49
Powiat płocki	23,7	0,77
Powiat płoński	20,0	0,54
Powiat sierpecki	22,7	0,25
Powiat żuromiński	21,8	0,61
Powiat miasta Płock	20,4	0,42

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego.

⁵² Źródło: R Dyjak (współpraca i koordynacja metodyczna), wykonawca opracowania: PROKSEN– PBS DGA *Oddziaływanie funduszy strukturalnych na poziomie podregionów NUTS – 3, podregion ciechanowsko-płocki*. Analiza wykonana na zamówienie Ministerstwa Rozwoju Regionalnego, Warszawa, czerwiec 2007r.

Powiat ciechanowski zajmuje dopiero trzecie od końca miejsce, jeśli chodzi o kwotę wsparcia ze środków unijnych przypadającą na jednego bezrobotnego. Najlepiej wypadają w tym porównaniu powiaty płocki i żuromiński. Najwyższym wskaźnikiem osób bez stałego miejsca zatrudnienia legitymują się powiaty: mławski i gostyński.

W dziedzinie rozwoju systemów komunikacyjnych w badanym obszarze, największą uwagę władze poświęciły budowie przeprawy mostowej na Wiśle. W rezultacie powstał w Płocku najdłuższy most w Polsce ukończony po licznych perturbacjach dopiero w 2007 roku.⁵³ Dlatego też ze środków pomocowych zostało na infrastrukturę drogową poświęcone aż 30% całej dostępnej dla podregionu ciechanowsko-płockiego puli pieniędzy unijnych. W praktyce zostały jednak zrealizowane 3 projekty dotyczące dróg powiatowych. Pozostałe zadania w liczbie 19 dotyczyły niewielkich robót modernizacyjnych na drogach lokalnych.

Jeśli chodzi o infrastrukturę komunalną to zrealizowane projekty dotyczyły głównie rozbudowy sieci kanalizacyjnej i wodociągowej. Ze wsparcia skorzystało w tej dziedzinie około 20%. Paradoksalnie najwięcej zrealizowanych przedsięwzięć odnotować można w gminach, które były najlepiej rozwinięte pod względem infrastruktury wodno-kanalizacyjnej. Oznacza to, iż różnice w rozwoju cywilizacyjnym poszczególnych terenów zamiast zostać zniwelowane, zostały dodatkowo pogłębione.

W odniesieniu do projektów z dziedziny szkolnictwa, istniejące potencjalnie duże możliwości nie zostały wykorzystane. Dokładniej rzecz ujmując, pieniądze pochodzące z pomocy unijnej zostały w większości wykorzystane na stypendia dla uczniów i studentów.

Także w dziedzinie oświaty i wychowania trudno zauważyć znaczące osiągnięcia. Tylko w jednym na osiem powiatów (mławskim) podregionu, zostały zrealizowane projekty w zakresie infrastruktury oświatowej.

Bardzo słabo europejskie środki wsparcia zostały spożytkowane w obrębie przedsiębiorczości i rolnictwa. W ramach rozwoju sektora małych i średnich przedsiębiorstw można wskazać tylko jeden projekt związany ze wsparciem instytucjonalnym. W sektorze przetwórstwa rolnego podjęto realizację jedynie 6 projektów w odniesieniu do 4 firm.⁵⁴

⁵³ Przeprawa mostowa przez Wisłę w Płocku jest najdłuższą tego typu w Polsce, ma 1200 m długości, razem z estakadą, 1700 m (przyp. autora).

⁵⁴ Źródło: R. Dyjak (współpraca i koordynacja metodyczna), wykonawca opracowania: PROKSEN– PBS DGA *Oddziaływanie funduszy strukturalnych na poziomie podregionów NUTS – 3, podregion ciechanowsko-płocki*, analiza wykonana na zamówienie Ministerstwa Rozwoju Regionalnego, Warszawa, VI. 2007r.

Tablica 10. Wartość dofinansowania ze środków unijnych oraz rozkład przestrzenny wybranych wskaźników dla projektów dotyczących rozwoju przedsiębiorstw (dotyczy lat 2004- 2006)

Jednostka terytorialna	Liczba projektów na 1000 podmiotów gospodarczych	Wartość dofinansowania na 1 podmiot gospodarczy (w tys. zł)
Powiat ciechanowski	1,1	0,6
Powiat gostyniński	0,9	0,3
Powiat mławski	1,2	1,5
Powiat płocki	2,9	1,1
Powiat płoński	1,8	0,8
Powiat sierpecki	2,6	1,2
Powiat żuromiński	1,5	3,1
Powiat miasta Płock	2,3	3,1

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego.

Największa ilość projektów przypadających na tysiąc podmiotów gospodarczych odnosi się do powiatu płockiego, powiatu sierpeckiego i powiatu miasta Płock. Największe dofinansowanie ze środków wspólnotowych otrzymały: powiat żuromiński i powiat miasta Płock. Powiat ciechanowski w obu zestawieniach wypadł słabo, zajmując każdorazowo przedostatnie miejsce w badanym podregionie.

W okresie 2004–2006 w podregionie ciechanowsko-płockim zostały zrealizowane tylko dwa projekty związane z rozwojem sfery B + R (badania i rozwój). Na ich realizację przeznaczonych zostało łącznie 73 283 078 zł. Wartość środków unijnych wyniosła 47 456 743 zł., co stanowiło 14,7% całego wsparcia otrzymanego przez podregion.

Pierwszy z projektów dotyczył rozbudowy bazy dydaktycznej Państwowej Szkoły Zawodowej w Ciechanowie. Podjęte działania miały w założeniu znacząco podnieść potencjał rozwojowy całej bliższej i dalszej okolicy. Dzięki stworzeniu nowoczesnej bazy technicznej szkoły i jej lepszemu wyposażeniu powstała potencjalna możliwość nawiązania współpracy ze znaczącymi inwestorami dla podregionu. Realizacja projektu umożliwiła powstanie silnej bazy dydaktycznej kształcącej wysoko wykwalifikowaną kadrę inżynierską.

Drugi projekt to budowa Parku Przemysłowo-Technologicznego w Płocku. Projekt ten ma zwiększyć atrakcyjność inwestycyjną podregionu, przyciągnąć

krajowy i zagraniczny kapitał oraz wydatnie przyczynić się do zmniejszenia stopy bezrobocia na analizowanym obszarze.

W wydatkach na ochronę zdrowia ze środków unijnych nie skorzystały w ogóle powiaty płoński i gostyniński. Najlepiej przedstawia się na tym tle powiat mławski, w którym wzajemny stosunek pomiędzy środkami własnym a unijnymi został ukształtowany na poziomie jak 1:15. Jednakże średnia dla całego podregionu ciechanowsko – plockiego ukazuje porównywalny poziom tych wielkości. Niestety mała wartość kwot zaangażowanych w tej dziedzinie deprecjonuje uzyskany wynik statystyczny. Problem tkwi w fakcie, że to głównie niski poziom pomocy w wartościach bezwzględnych, przy niewielkim zwiększeniu środków wpłynął na osiągnięty wynik.⁵⁵

Najokazalszy okazał się udział środków finansowych z funduszy strukturalnych w obrębie kultury i ochrony dziedzictwa narodowego. W tej dziedzinie wykorzystane środki były średnio 1,6-krotnie większe od środków własnych przeznaczonych przez władze lokalne na ten cel. Wspaniałym wynikiem może pochwalić się w tym zakresie powiat ciechanowski gdzie proporcja między środkami własnym a unijnymi ukształtowała się na poziomie, jak 1:59. Może martwić informacja, że powiat: płoński, żuromiński i powiat miasta Płock nie wykorzystwały nawet jednego centa z postawionych do ich dyspozycji środków.

Wnioski

W ogólnych wnioskach dotyczących wykorzystania, postawionych do dyspozycji unijnych środków wsparcia, daje się spostrzec nieobecność długofalowej koncepcji rozwoju na badanym terenie. Można także zauważyć brak prób podejmowania współpracy w celu przeprowadzenia zsynchronizowanych działań na poziomie poszczególnych szczebli administracji samorządowej, tak w płaszczyźnie poziomej, jak i w płaszczyźnie pionowej. Chociaż realizowane projekty zgodne są z głównymi kierunkami działania zawartymi w Narodowym Planie Rozwoju oraz Podstawach Wsparcia Wspólnoty, a także wytycznymi Strategii Lizbońskiej, to fakt ten jest w głównej mierze wynikiem przypadkowej zbieżności celów.

Brak intensywnego zaangażowania w wykorzystanie wspólnotowych środków ze strony władz województwa, przekłada się na równie niskie zainteresowanie szczebli administracji samorządowej w tej materii. Jednakże w badanym podregionie dają się odnotować wyraźne odstępstwa od zauważonych tendencji.

⁵⁵ Ibidem.

Wykorzystywanie funduszy unijnych w podregionie...

Konsekwentna realizacja wielu projektów, których nie byłoby można urzeczywistnić bez pieniędzy pochodzących z ugrupowania integracyjnego, sprawia, że Ciechanów stał się ważnym punktem gospodarczym, edukacyjnym i kulturotwórczym na mapie Polski.

W chwili obecnej, poprzez prowadzenie przemysłanej i długofalowej polityki rozwoju, powiat ciechanowski, niezaprzeczalnie tworzy drugi biegun wzrostu w całym podregionie. Umiejętne wykorzystywanie źródła finansowego jakim są fundusze unijne, sprawiło, że skutecznie oparł się tendencji do zmarginalizowania jego znaczenia na badanym terenie. Należy mieć nadzieję, że realizacja zamierzeń na lata 2007–2013, oparta o wykorzystanie środków unijnych umożliwi dalszy postęp i jeszcze bardziej dynamiczny rozwój tego ośrodka w skali podregionu i kraju.

Bibliografia

Publikacje

1. Dyjak R. (współpraca i koordynacja metodyczna) (2007); *Oddziaływanie funduszy strukturalnych na poziomie podregionów NUTS – 3, podregion ciechanowsko-płocki*. Analiza wykonana na zamówienie Ministerstwa Rozwoju Regionalnego, Warszawa – wykonawcą opracowania jest PROKSEN – PBS DGA.
2. Grosse T. (2006); *Polityka regionalna Unii Europejskiej*, PWN, Warszawa.
3. Oręziak L. (2004); *Finanse Unii Europejskiej*, PWN, Warszawa.
4. Pluta W. (red.) (2004); *Finanse małych i średnich przedsiębiorstw*, PWE, Warszawa.
5. Śliwa J. (2006); *Fundusze unijne – rodzaje i sposoby wyboru*. Wybrane aspekty, „Problemy Zarządzania” 4/2006 (14), Finanse i rachunkowość zarządcza, Wydział Zarządzania Uniwersytet Warszawski, Warszawa.
6. Wojtaszczyk K. A. (red.) (2004); *Encyklopedia Unii Europejskiej*, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Spółka Akcyjna, Warszawa.

Źródła internetowe

http://www.exporter.pl/zarzadzanie/ue/6stat_NUTS.html
<http://pl.wikipedia.org/wiki/NUTS>

Akty normatywne i dokumenty

1. Rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 13.VII. 2000 r. w sprawie wprowadzenia Nomenklatury Jednostek Terytorialnych do Celów Statystycznych (NTS; Dz. U. nr 58 poz. 685 z dnia 24 VII 2000 r.).
2. Dane Głównego Urzędu Statystycznego dotyczące nakładów inwestycyjnych gmin i powiatów za lata 2003–2005.
3. Ustawa o Narodowym Planie Rozwoju z dnia 20 kwietnia 2004r., Dz. U. Nr 116, poz. 1206.
4. Sprawozdanie okresowe z realizacji ZPORR – stan na dzień 31.10.2006r., dane Ministerstwa Rozwoju Regionalnego, Warszawa, grudzień 2006 r.
5. Regionalny Program Operacyjny Województwa Mazowieckiego 2007–2013, Wstępny Projekt, Urząd Marszałkowski Województwa Mazowieckiego, Warszawa, luty 2007 r.